

AVRUPA'NIN İLK EVANJELİKLERİ: MORAVYALILAR

Resul ÇATALBAŞ *

Özet

Protestan Reformasyonunun hem öncesinde hem de sonrasında son derece etkili olan ama pek az tanınan Moravyalılar bugünkü Evanjelik Hareketin ilham kaynağıdır. Moravyalılar, belirli bir yerde yaşayan etnik bir halk değil, Kont Zinzendorf'un topraklarında bir araya gelen ve daha sonra dünyaya yayılan Evanjelik gruba verilen genel isimdir. Grubun kökeni İngiliz reformist Wycliffe'ten esinlenen John Huss'a dayanmaktadır. Onun takipçileri daha sonra Bohemya'da Unitas Fratrum'u (Kardeşler Birliği) kurmuşlardır. Zaman zaman Moravya ve Bohemya'da etkin olmalarına rağmen genel olarak Roma Katolik Kilisesi'nin baskısından kurtulamayıp zulüm görmüşlerdir. Ancak bir süre sonra Kont Zinzendorf onlara kendi topraklarında yer vermesiyle Moravya'daki Unitas Fratrum yeniden canlanmıştır. İncil'in öğretilerine tabi olup son derece kutsal bir yaşantı amaçlamışlardır. Özellikle Herrnhut'ta kurulan bu küçük Kilise topluluğu dünyanın her tarafına gönderdiği misyonerler sayesinde çok kısa bir zamanda birçok Protestan grubu etkilemiştir. Bugün sayıları çok fazla olmasa da Hristiyanlığı derinden etkileyen Evanjelik akımının çıkış noktası olmuşlardır.

Anahtar kelimeler: Moravyalılar, Unitas Fratrum, Zinzendorf, Evanjelik, John Huss, Hristiyanlık.

Abstract

Europe's First Evangelicals: Moravians

The little known Moravians who were very influential both before and after the Protestant Reformation are a source of inspiration to today's Evangelical Movement. The Moravians are not an ethnic people group who live in one particular location, on the contrary it is a name given to an Evangelical group who first gathered on the lands of Count Zinzendorf and then scattered throughout the world. The roots of this movement go back to John Huss who was inspired by the English reformer Wycliffe. His followers later formed the Unitas Fratrum (United Brotherhood) in Bohemia. Although they were successful in Moravia and Bohemia for some time, they were later pressured and persecuted by the Roman Catholic Church. Sometime later the Moravian Brotherhood was rejuvenated when they were given asylum by Count Zinzendorf. They sought to live holy lives based solely on the teachings of the Bible. Particularly through the missionaries they sent out to many places in a very short time the community established in Herrnhut influenced many Protestant groups. Despite their small numbers today, they were the starting point of the Evangelical Movement which has deeply influenced Christianity.

Keywords: Moravians, Unitas Fratrum, Zinzendorf, Evangelical, John Huss, Christianity.

---

* Yrd. Doç. Dr., Bozok Ü. İlahiyat Fakültesi.

Giriş

Hıristiyanlıkta Reformasyon deyince akla Martin Luther (1483-1546) ve kendisi ile başlayan hareket gelir. Ancak Luther'den önce Roma Katolik Kilisesi'ne karşı birçok reform teşebbüsü olmuştur. Güney Fransa'da Peter Waldo (1140-1218), İngiltere'de John Wycliffe (1330-1384) ve Çek John Huss (1369-1415) Roma Katolik Kilisesi'ne karşı görüşler ortaya koymuş önde gelen isimlerdir. Söz konusu reform teşebbüsleri şiddetle cezalandırılmış ve Avrupa'da ortaya çıkan Reformasyona zemin hazırlasa da günümüze kadar varlığını sürdüren bir hareket olamamıştır. Buna karşılık onlardan esinlenerek Moravya'da oluşan hareket, daha etkili ve kalıcı olmuştur.

Moravya günümüzde Çek Cumhuriyeti'nin doğusunda kalan küçük bir bölgedir. Burası Hıristiyanlıkta öze dönüş olarak nitelendirilen hareketlerden birinin filizlendiği yer olmuştur. Moravyalılar olarak adlandırılan bu hareket Hıristiyanlık tarihinde önemli rol oynamış ve günümüzdeki birçok Evanjelik¹ harekete ilham kaynağı olmuştur.

Moravyalılar'ın başarılı olmasını ve günümüze kadar gelmesini sağlayan nedenlerin tarihi arka planı, grubun özellikleri, inançları, farklı Hıristiyan gruplara etkisi ve dünya üzerindeki dağılımları bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır.

Moravyalılar ve Unitas Fratrum

Hıristiyanlığın Moravya'ya gelişi IX. yüzyılda olmuştur. Moravya Kralı Rastislov 860'da, Bizans İmparatoru III. Mikail'den halkına Hıristiyanlığı öğretecek kişiler göndermesini istemiştir. Bunun üzerine İstanbul Ortodoks Patriği Fotyus (Photios), Yunan asıllı kardeş rahipler Kiril ve Metodyus'u buraya göndermiştir. Onlar, öncelikle o zamana kadar yazıya geçirilmemiş olan Slav dili için bir alfabe hazırlamışlardır. Amaçları İncil'in bu dille öğrenilmesini ve okunmasını sağlamaktır. Kiril Alfabesi (Glagolitik) olarak bilinen bu alfabe günümüzde

---

1 “Evanjelik” teriminin kökeni, Grekçe “euangelion” (iyi haber anlamında) kelimesidir. Bu kelime ilk olarak Doğulu Piskoposlar tarafından kullanılmıştır. Doğru Ortodoks ve Roma Katolik geleneklerinde “Evanjelik” terimi genellikle Mesih'i taklit etmeye işaret etmektedir. Ayrıca “evanjelik (evangelical)” kelimesi Yeni Ahit'te de yer almakta ve basitçe “İncil'e ait” anlamına gelmektedir. Burada Evanjelik tabiri bir mezhebe bakmaksızın sadece İncil'in öğretisine bağlılığı ön planda tutan kiliseler için kullanılmaktadır. Bk. Ali İsrâ Güngör, *Hıristiyanlıkta Evanjelik Hareket*, Aziz Andaç Yay., Ankara 2005, ss. 8-9.

güneydoğu Avrupa'da ve Rusya'da kullanılmaktadır. Bu şekilde Bizans kültürü ve Ortodoks Hıristiyanlığı Slavlar arasında yayılmıştır.²

Slavların Hıristiyanlığa girmesi, Roma ile Bizans arasında rekabet konusu da olmuştur. Polonya, Bohemya, Moravya ve Baltık ülkelerinde Roma; Rusya ve Balkan ülkelerinde Bizans hâkim olmuştur.³ XII. yüzyılda Peter Waldo'nun Fransa'nın güneyinde başlattığı protesto dalgası doğuya sürüklenip Bohemya'ya kadar gelmiştir. Waldo, 1218'deki ölümüne kadar Bohemya civarında Roma Katolik Kilisesi'ne karşı öğretilerini yaymıştır. Kendisinden sonra takipçileri, artan baskılar sebebiyle dağılmış fakat gittikleri her yere Waldo'nun düşüncelerini taşımışlardır.⁴ Daha sonra Bohemya'da ortaya çıkan Unitas Fratrum (Bohemya Kardeşliği, Kardeşler Birliği), Waldo ile başlayan İngiliz teolog Wycliffe ve Çek Huss ile devam eden zincirleme bir hareketin halkası olmuştur.⁵ Wycliffe, Luther'den çok önce Avrupa'da reformun teolojik alt yapısını oluşturmuştur. Onun Kutsal Kitap'ı İngilizceye çevirmesi ile halk İncil'i okumaya başlamış ve Papa'nın tek otorite olmasına karşı bilinçli tepkiler oluşmuştur. Wycliffe, Kilise'yi sadece Papa ve din adamlarından değil Tanrı tarafından seçilen insanlardan oluşan bir topluluk olarak görmüştür. Din adamlarının Tanrı'nın aracısı olduğu düşüncesine ise karşı çıkmıştır. O, Kutsal Kitap'ı tek otorite kabul etmiş ve günah çıkarmanın kişisel olarak doğrudan Tanrı ile yapılması gerektiğini savunmuştur. Wycliffe'in düşünceleri İngiltere'de Lollardlar ile devam etmiştir. Sonrasında Avrupa'dan İngiltere'ye gelen birçok öğrenci Wycliffe'in öğretilerinden etkilenmiş ve ülkelerine bu düşünceleri taşımışlardır. Bohemya'da yaşayan Huss, İngiltere'den gelen Jerome adındaki bir öğrenci ile tanışmış ve bu surette Wycliffe'in fikirlerinden haberdar olmuştur. Başlangıçta Huss, Bohemya ve Moravya'yı Ortodoks Kilisesi'ne bağlı olduğu döneme döndürmek ve halkın kendi dilinde ibadet etmesini sağlamak niyetindedir. Ancak durum böyle gelişmemiştir. Huss, Roma Katolik Kilisesi'nin birçok öğretilerine karşı çıkarak özellikle Papa'nın mutlak yetkisini eleştirmiştir.⁶ Ayrıca,

- 2 Edwin A. Sawyer, *All About the Moravians*, Published by the Moravian Church in America, Bethlehem 1990, s. 8; G. Barker, *O'nun İzinde Hıristiyanlık ve Laiklik Tarihi*, Zafer Matbaası, İstanbul 1985, ss. 83-84.
- 3 Günay Tümer-Abdurrahman Küçük, *Dinler Tarihi*, Ocak Yay., 3. bs., Ankara 1997, s. 269.
- 4 Edmund H. Broadbent, *The Pilgrim Church*, Gospel Folio Press, Missouri 1999, s. 115.
- 5 Bk. J. Wilhelm, "Bohemian Brethren", *The Catholic Encyclopedia*, edit.: Charles G. Herbermann, Robert Appleton Company, New York 1907-13, Volume II, s. 1366.
- 6 Rudolf Rican, *The History of the Unity of Brethren*, Translated C. D. Crews, Published by The Moravian Church in America, Bethlehem 1992, ss. 5-7.

Wycliffe gibi Kutsal Kitap'ı tek otorite kabul ederek, Araf inancına karşı çıkmış, endüljansın fayda vermeyeceğini ve ruhban sınıfının ahlaken ıslah edilmesi gerektiğini savunmuştur.⁷ Yazılarında bireysel dindarlık ve erdemli yaşamı vurgulayan ve vaaz verdiği Bethlehem Kilisesi'nde Latince değil Çekçe konuşan Huss, kısa bir sürede Çeklerin milli kahramanı olmuştur.⁸ Ruhban sınıfının geleneksel yetkisini savunmasına rağmen, Papa'nın mutlak yetkisine karşı çıkmıştır.⁹ Huss, bu görüşleri sebebiyle Roma Katolik Kilisesi tarafından aforoz edilerek Prag'dan sürülmüştür. Sonrasında İmparator Sigismund'un koruma vaadini alarak davet edildiği Constance Konsili'nde (1414–1418) tutuklanmış, Engizisyon'da yargılanmış ve 6 Temmuz 1415 tarihinde yakılarak öldürülmüştür.¹⁰ Ancak tutuşturulan reform ateşi sönmemiş ve o dönemde İngiltere'de başarısız olan reform düşüncesi Bohemya'da gelişerek Moravya'da ilk örneğini vermiştir.

Huss'un ölümünden sonra takipçileri üç gruba ayrılmıştır. Birinci grup Roma Katolik Kilisesi'ne karşı koyanlardır ki bu kişiler, Jan Zizka yönetiminde Katoliklerle savaşmış, fakat daha sonra yenilerek, yok edilmişlerdir. İkinci grup Uzlaşmacılar'dır (Utraquistler). Birinci grup yenildikten sonra Roma Katolik Kilisesi, bölgenin hâkimiyetini bu gruba vermiştir. En önemli önderleri Rokycana'dır. Üçüncü grup ise Katoliklerle savaşmamış ancak uzlaşmayı da kabul etmemişlerdir. Bu kişiler Moravyalılar'ın ilk tohumu olmuştur. Grubun önderliğini Chelcicli Peter (1390–1460) yapmaktadır.¹¹ Peter, Roma Katolik Kilisesi'ni eleştirmiş ve sadece İsa-Mesih ile havarilerinin öğretisine bağlı kalmak gerektiği konusunda eserler yazmıştır. Bu çerçevede onun düşüncelerinden etkilenen kişiler, 1457'de Bohemya'nın kuzeydoğusunda bulunan Kunwald Köyü'ne yerleşerek toplu halde vaftiz olmuş ve herkesin tam bir vicdan özgürlüğüne sahip olduğu, sade hayat tarzını benimseyen, zenginlerin fakirlere yardım ettiği bir topluluk oluşturmuşlardır. Ayrıca onlar, insanın yalnızca İsa-Mesih'e iman ederek günahlarından aklanacağını savunmuşlardır. Ne var ki, 1461'de topluluk Katoliklerden baskı görmüş ve çoğu öldürülmüştür. Ardın-

7 Bk. Resul Çatalbaş, *Anglikan Kilisesi ve Günümüz İngiltere'sinde Yeri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2011, ss. 18–21

8 Sawyer, *age*, s. 9.

9 Robert G. Clouse-R. V. Pierard-E. M. Yamauchi, *Two Kingdoms: The Church and Culture Through the Ages*, Moody Press, Chicago 1993, s. 226.

10 Francis Dvornik, *Hristiyan Genel Konsilleri ve II. Vatikan Konsili*, çev.: Mehmet Aydın, Selçuk Üniversitesi Yay., Konya 1991, s. 39.

11 Broadbent, *age*, ss. 145–146.

dan bir konsey toplayarak Roma Katolik Kilisesi'nden tamamen ayrılma konusunda oruç tutarak dua etmişler ve görüşmeler yapmışlardır. Bu görüşmeler sonucunda "Unitas Fratrum", Gregory the Patriarch (Baba Gregor) önderliğinde 1467'de Lhota kasabasında kurulmuştur. Aralarından Kunwaldlı Matthias, Prelouicli Thomas ve Chrenouicli Elias kura ile seçilmiş ve söz konusu kişiler topluluğun ilk üç önderi olmuştur.¹²

İlerleyen yıllarda Unitas Fratrum üyeleri Protestan reformu ile ortaya çıkan mezhepler arası teolojik tartışmalardan uzak durmuş, kitap yayınlanmasına, eğitime ve okul kurulmasına önem vermişlerdir.¹³ Örneğin 1501'de onlar, ilk Protestan ilahi kitabının basımını yapmışlardır.¹⁴ 1488 ile 1528 yılları arasında topluluğun önderliğini Praglı Lukas (1460–1528) yapmış ve topluluğa sıkı bir disiplin getirmiştir. 1494 ve 1495 yıllarında yapılan konseylerde de Chelcicli Peter'in yazıları yerine sadece İncil'in öğretilerine yönelme kararı almışlardır. Bundan sonra topluluğa Katolikler tarafından tekrar şiddet uygulanmaya başlanmıştır. Ancak çok geçmeden Martin Luther'in reform haberleriyle birlikte topluluk bir müddet rahat etmiştir. Unitas Fratrum bazı temsilcilerini Luther'e göndermiştir. Sonrasında topluluğun lideri Lukas ile Luther arasında iyi ilişkiler kurulmuştur. Fakat onlar, Luther'in cevher dönüşümü ve bebek vaftizi konularındaki görüşlerine, Katolik inancını yansıttığı gerekçesiyle karşı çıkmışlardır. Bu dönemde topluluğa önderlik eden John Augusta (1531–1572) diğer Protestan gruplarla birleşmeyi amaçlamışsa da bunu başaramamıştır.¹⁵

Katolik İmparator V. Karl ile Luther'i destekleyen Protestan Alman prenslerinin kurmuş olduğu Schmalkald İttifakı arasında 1546'da savaş çıkmış sonuçta Protestanlar yenilmiş ve Bohemya işgal edilmiştir. Bunun üzerine burada yaşayan Unitas Fratrum topluluğu başta Polonya olmak üzere değişik yerlere göç etmek zorunda kalmıştır.¹⁶ Bundan sonra topluluk üyeleri, Bohemya'nın başkenti Prag'da Katolik yöneticilerine ve Avusturya Kralı Ferdinand'a karşı ayaklanmışlar ve bu olay 1618'den 1648'e kadar sürecek olan Otuz Yıl Savaşı'nın başlangıcı olmuştur.¹⁷ Bu dönemde John Amos Comenius (1592–1670)

12 Bk. Joseph E. Hutton, *A History of the Moravian Church*, Christian Classics Ethereal Library, Michigan 1909, ss. 27–37; Barker, *age*, s. 104.

13 Hutton, *age*, s. 90

14 Sawyer, *age*, s. 12.

15 Bk. Broadbent, *age*, s. 151; Hutton, *age*, ss. 56–60.

16 Sawyer, *age*, s. 13; Barker, *age*, ss. 121–122.

17 Clouse, Pierard, Yamauchi, *age*, s. 276; Barker, *age*, s. 169.

dini kitaplar, Latince ve ilkokul eğitimi konularında topluluğa ışık tutacak eserler yazmıştır.¹⁸ Yıllar sonra Comenius “Hıristiyanlık tam bir labirent olmuştu. İnancımız bin bir küçük dilime ayrılmıştı ve bir öğretiyi kabul etmezsen birden sapkın oluyorsun. Ne lazım? Tek bir şey lazım; Mesih’e dönmek, Mesih’e tek önder olarak bakmak, izlerinde yürümek, hedefe ulaşana kadar diğer her şeyi bir kenara atmak, imanun birliğine erişmek lazım. Göksel Ustamız nasıl ki her şeyi Kutsal Yazıların üzerinde inşa ettiyse bizler de inanç bildirgelerimizin ayrıntılarını bir yana koyup hepimize ait olan Tanrı’nın sözüyle yetinmeliyiz”¹⁹ diyor ve Avrupa’nın Protestan reformundan sonra ayrılmasından rahatsızlık duyuyordu. 30 Yıl Savaşı sonucunda Unitas Fratrum mensupları yok olmayla yüz yüze kalmıştır. Bohemya’nın komşusu Moravya’ya da bu topluluktan geriye kalan az miktarda kişi göç etmiş ve böylelikle Moravyalılar’ın temelleri burada atılmıştır.

Moravya’da Dini Canlanış ve Nikolaus Ludwing von Zinzendorf (1700–1760)

Unitas Fratrum’dan geriye kalanlar, inançlarını özgürce yaşamak istiyor ve kendilerine güvenli bir yer arıyorlardı. Bu dönemde (1690–1722) grubun önderliğini Melchior Schäfer adlı pietist²⁰ Lutherci vaizi dinledikten sonra Roma Katolik inancını bırakan Christian David yapıyordu.²¹ David 1722’de Zinzendorf ile tanışmış ve bu tarih, Moravyalılar için dönüm noktası olmuştur. Çünkü Moravyalılar, inançlarını özgürce yaşayacakları bir yer bulmanın yanı sıra Zinzendorf, XVIII. yüzyılda Moravya’da dini canlanışı sağlayan lider olmuştur.

Zinzendorf, büyükannesi tarafından yetiştirilmiştir. Her gün İncil okuyan ve pietist olan bu kadının, onun hayatına yön veren en etkili kişi olduğu düşünülmektedir.²² Zinzendorf, Wittenberg ve Utrecht üniversitelerinde hukuk okumuştur. Gençliğinde duygusal ilahiler de yazan Zinzendorf, 1719’daki Avrupa turu sırasında Düsseldorf’taki bir sanat galerisinde Domenico Feti’nin

---

18 Hutton, *age*, ss. 104–110.

19 Broadbent, *age*, s. 158.

20 Pietizm: Protestanlık içerisinde salt doktrinden çok kişisel ve duygusal inanca önem veren, tüm inananların evrensel rahip sayıldığı harekete verilen genel isim. P. J. Spener (1635–1705) tarafından başlatılmış Alman Lutherci bir kilise hareketidir. Bk. Clouse-Pierard-Yamauchi, *age*, ss. 351–353.

21 Bk. Ruth A. Tucker, *From Jerusalem to Irian Jaya*, Academie Books, Michigan 1983, s. 74; Broadbent, *age*, s. 284; Hutton, *age*, s. 132.

22 Bk. Hutton, *age*, s. 119.

dikenli taç giymiş İsa-Mesih'i gösteren resminin (Ecce Homo) altında geçen: "Senin için bütün bunları yaptım. Sen benim için ne yapıyorsun?" sözünden çok etkilenmiştir. Bundan sonra kendini İsa-Mesih'e hizmete adanmış ve arazisine Moravyalı sığınmacıları kabul etmiştir.²³ Moravyalılar, Zinzendorf'un arazisinde "bekçi tepesi" anlamına gelen Hutberg'e yerleşmişlerdir. Sonrasında Hutberg'e "Rabbin bekçisi" anlamına gelen "Herrnhut" adını vermişlerdir. Almanya, Bohemya ve Moravya'nın değişik yerlerinden buralara göçler olmuştur. Buraya gelenlerin hepsi Unitas Fratrum'dan değil, Lutherci, Kalvinci, Anabaptist ve diğer mezheplere bağlı Katoliklerin baskısından kaçmış kişilerdir.²⁴ İlk önceleri Zinzendorf evinin yakınında bulunan Berstheldorf kasabasında yaşayanlarla ilgilenmiş ve buradaki hayatı düzenlemek için kurallar koymuştur. Herrnhut'ta ise Avrupa'nın farklı yerlerinden gelen Protestanlar ilk beş yılda aralarında anlaşmazlıklar yaşamışlardır. Ayrıca Berstheldorf ile Herrnhut kasabaları arasında da inanç farklılıkları sebebiyle sorunlar ortaya çıkmıştır. Bu sebeple Zinzendorf, topluluklara müdahale etmek zorunda kalmıştır. 1727'de Zinzendorf, Watteville baronu Friedrich, Berstheldorf kilise önderi Rothe ve Schafer'le birlikte "Dört Kardeş Antlaşması'nı" imzalamışlar ve iki kasaba arasındaki sorunlar çözülmüştür. Bu tarihten itibaren toplulukların önderliğini Zinzendorf üstlenmiştir. Zinzendorf, Comenius'un yazdığı *Ratio Disciplinae* (Disiplin Düzeni) adlı kitabından çok etkilenmiş ve kitapta geçen disiplinler çerçevesinde Herrnhut'ta düzenlemeler yapmıştır.²⁵ Bundan sonra Luther'in dile getirdiği "Kilise içinde kilise" hayalini Moravyalılar, Herrnhut'ta gerçekleştirmişlerdir. Yani, yeni bir Hıristiyan mezhebi kurmak yerine, var olan dini çerçevede yenilikler yaparak kiliseyi yenilemeyi amaçlamışlardır.²⁶

Herrnhut, Moravyalılar'ın "Kutsalların Paydaşlığı" adını verdikleri topluluklarının merkezi olmuştur. Bu topluluk kurayla seçilmiş 12 ihtiyar/önder tarafından yönetilmiştir. Topluluk, İncil'in öğretileri çerçevesinde ilk kilisenin yaptığı gibi her şeyi ortaklaşa kullanmaya başlamış (Elçilerin İşleri, 2/42-47), her gün dua ve ibadet yapmaya önem vermiştir. Ayrıca İsa-Mesih'in öğrencilerinin ayaklarını yıkadığı gibi (Yuhanna, 13/5-15) onlar da yıkamış ve Tanrı'nın

23 Tucker, *age*, s. 70.

24 Bruce L. Shelley, *Church History in Plain Language*, Thomas Nelson Publishers, Nashville 1995, ss. 328-329; Broadbent, *age*, s. 284.

25 Broadbent, *age*, ss. 285-286.

26 Bk. Sawyer, *age*, s. 51.

isteğini öğrenmek için kura (Elçilerin İşleri, 1/26) çekmişlerdir. İncil’de geçen bu uygulamaları hayata geçirmeleri sebebiyle Moravyalılar, Avrupa’da kurulan ilk Evanjelik Hareket kabul edilmiştir.²⁷ Ayrıca onlar, Pazar gününün değerlendirilmesi üzerinde özellikle durmuş ve bu günde her türlü çalışmayı yasaklamışlardır. Hafta boyunca birçok ibadet yaparken, duaya önem vermiş ve oluşturdukları dua zinciri kesintisiz 100 yıl kadar sürmüştür. Moravyalılar meslekleri ile geçimini sağlamışlardır. Zengin veya fakir değil herkesin eşit olduğu bu toplulukta bekâr kadın ve erkek birbirinden ayrı yaşamış ve burada sıkı bir eğitim düzeni uygulamışlardır. Onların bir başka özelliği müziğe önem vermeleri olmuştur. Enstrümanlar yapmışlar ve korolar kurmuşlardır.²⁸ Herrnhut’ta kurulan bu hayat, Moravyalılar’ın ve sonradan ortaya çıkan Evanjelik grupların oluşturmak istedikleri kutsal yaşam tarzı (büyük uyanışları) ve sevgi-kasaba modeli olmuştur.

Zinzendorf, 1737’de piskopos olarak atanmıştır. Sonrasında İngiltere, Kuzey Amerika ve Avrupa’nın değişik yerlerine ziyaretlerde bulunarak, tüm Hıristiyanları birleştirmek için çalışmalar yapmıştır.²⁹ Zinzendorf, Karayip adalarından gelen Antoni adındaki bir adamı Herrnhut’a getirmiş ve onun anlattıklarından etkilenen Moravyalılar, inançlarını dünyaya duyurmak için harekete geçmişlerdir. Bundan sonra ilk misyonerleri Leonhard Dober (1706–1766) ve David Nitschmann’ı (1696–1772) 1732’de St. Thomas (Karayip) adasına göndermişlerdir.³⁰ 1740’a kadar misyonerleri Virgin adaları (Karayip), Grönland, Surinam, Labrador, Altın Sahil (Batı Afrika), Güney Afrika ve Kuzey Amerika’ya ulaşmıştır. Moravyalı misyonerler, gittikleri yerlerde Herrnhut modeline uygun kasabalar kurmayı amaçlamışlar ve gayretli çalışmaları ile tanınmışlardır.³¹ Hatta bazı Moravyalılar’ın köleler arasında misyonerlik yapabilmek için kendileri köle olarak yaşadıkları anlatılmaktadır.³² Moravyalı misyonerler, “modern misyonerliğin babası” olarak tanınan William Carey’den (1761–1834) çok önce dünyaya yayılmış ve birçok misyoneri etkilemişlerdir. Moravyalılar’dan ortalama her 60 kişiden biri misyoner olmuş ve başka yerlere giderek

27 Bk. Hutton, *age*, s. 44.

28 Bk. E. Michael Rusten, Sharon O. Rusten, *The One Year Book of Christian History*, Tyndale, Illinois 2003, ss. 402–403; Hutton, *age*, ss. 143–152; Clouse, Pierard, Yamauchi, *age*, ss. 357–358.

29 Bk. Clouse, Pierard, Yamauchi, *age*, ss. 358.

30 Shelley, *age*, ss. 328–329.

31 Broadbent, *age*, s. 287.

32 Bk. Tucker, *age*, s. 72; Barker, *age*, s. 189.

inançlarını yaymışlardır.³³ Gittikleri yerler arasında St. Croix, Lapland, Georgia (Amerika), Surinam, Cezayir, Romanya ve İstanbul bulunmaktadır.³⁴ Buna göre Moravyalı misyonerler, Osmanlı topraklarında İstanbul'a 1740 yılında, 1747–1750 yıllarında İran'a, 1768–1783 yıllarında da Mısır'a gelerek faaliyet göstermişlerdir.³⁵

Moravyalılar'ın İnanç ve Uygulamaları

Moravyalılar'ın inançlarını belirledikleri ilk toplantı 1727'de yapılmıştır. Bu toplantıda alınan kararlar daha sonra genişletilerek günümüzde kullanılan ilkeler haline gelmiştir.

Buna göre Moravyalılar'ın kredosu (İnanç Bildirgesi) şöyledir: Bizler Baba Tanrı'nın amacı uyarınca ve Kutsal Ruh'un yardımıyla İsa-Mesih'in bedeni olarak müjdeyi tüm insanlara duyurarak hizmet etmek için Mesih aracılığıyla paydaşlığa çağrıldık. Kutsal Kitap, kurtuluşumuzun tek kaynağı ve tek standarttır. Üçlübirlikteki Tanrı, kendini İsa-Mesih'te tüm insanların kurtarıcısı olarak açıkladı. Onun diri varlığını ve Kilise üzerindeki yetkisini beyan ederiz. Yoruma açık konularda tartışmaya girmeyi reddediyoruz. Tarihi Hıristiyan inanç bildirgelerine bağlıyız. Vaftiz'de nasıl ki Mesih'le birlikte öldüysek yeni bir yaşam sürmek üzere dirileceğimize inanıyoruz. Her türlü konuda Kilise'nin en eski ve temel öğretisi yol göstericidir. İsa-Mesih'e itaat etmeliyiz. İmanlı hayatımızı, kendi çabalarımızla değil Baba, Oğul ve Kutsal Ruh'un yardımıyla sürdürmeliyiz. İncamızı Kutsal Kitap'ı okuyarak, dua ederek ve imanlılarla bir araya gelerek pekiştirmeliyiz.³⁶

Moravyalılar, 1775'deki bir başka sinod'da (konsey), herkesin kurtuluşa muhtaç olduğu ve kurtuluşun İsa-Mesih ile sağlanacağı temel fikri altında inançlarını beş maddede özetlemişlerdir.

1. Bütün insanlar günahkârdır ve kendi yaptıkları ile kurtuluşa ermeleri mümkün değildir.
2. İsa-Mesih Tanrı'dır. Tanrı beden olarak İsa-Mesih'te yaşamıştır (İsa-Mesih'in beden almış Tanrı olduğu).

33 Tucker, *age*, s. 69.

34 Rusten, *age*, s. 403.

35 Hutton, *age*, s. 94; Barker, *age*, s. 230.

36 *The Moravian Covenant for Christian Living*, The Moravian Church in North America, Bethlehem 2001, ss. 7–8.

3. Tek kurtuluş; İsa-Mesih aracılığıyla. İsa-Mesih, insanlığın günahı için ölmüş ve ona iman (yalnızca iman) ile kurtuluş sağlanır.
4. Kutsal Ruh'un işlevi; insan, onunla aklanmakta ve kurtulmaktadır.
5. İmanın Meyvesi; gerçek iman kusursuz bir itaatte kendini göstermelidir.³⁷

Moravyalılar'ın kiliselerinde piskoposlar, ihtiyarlar ve diyakonlar olmak üzere üç ruhban kademesi bulunur.³⁸ Günümüzdeki Moravya kiliseleri, uluslararası Moravya Kilisesi Birliği'ne üyedir. Onlar, seçilmiş ihtiyarlar tarafından yönetilir ve ihtiyarların en önemli görevi topluluğun disiplin içerisinde yaşamasını sağlamaktır.³⁹ Her 7 yılda bir genel sinod toplarlar.⁴⁰ Moravya Birliği'nin sağlanması için önderlerin uygun gördüğü kurallara uymak, topluluğun ihtiyacını karşılamak için elinden geleni yapmak, birbirlerini sevmek, birlik bağını korumak ve çıkan sorunları sevgiyle çözmek her Moravyalı'nın görevidir.⁴¹

Moravyalılar, Vaftiz ve Evharistiya'yı temel sakrament kabul ederler. Bebek vaftizini ailesi ve kilisedeki cemaat sorumluluğunda uygularlar.⁴² Evharistiya günahı affı hatırlatan, İsa-Mesih'le bütünleşmeyi sağlayan ve İsa-Mesih'in ikinci gelişine hazırlığı sağlayan bir sakramenttir. Pazar günü yapılan toplantılara topluluk üyelerinin tümünün katılması gerekmektedir. Pazar gününde bir iş yapılmasına ise karşıdrlar. Aile hayatına önem veren Moravyalılar, evliliği hayat boyu sürecek bir bağ olarak görürler. Ailenin en önemli görevi, çocuklarını Tanrı'nın kutsal bir emaneti kabul edip, onları Kutsal Kitap öğretisine göre yetiştirmesidir. Aynı zamanda onlar, boşanmaya karşı çıkar, Kilise'nin yardımı ve Kutsal Kitap'ın desteği ile her türlü ailevi sorunun çözülebileceğine inanırlar.⁴³

Moravyalılar, tüm Hıristiyanların birliğini sağlamak için çalışmalar yapmaya önem verirler. Bu çerçevede teolojik tartışmalardan uzak durur ve diğer kiliselerle diyalog ortamları oluştururlar.⁴⁴ Onların hayatında bayramlar da önemli yer tutar. Noel ve Diriliş bayramları korolar eşliğinde geçmişten gelen

37 Wilhelm, "Bohemian Brethren", ss. 1371–1372.

38 Sawyer, *age*, s. 69.

39 Bk. *The Moravian Covenant*, s. 17.

40 Sawyer, *age*, s. 38.

41 *The Moravian Covenant*, ss. 9–10.

42 <http://www.moravian.org/believe> (erişim: 05.04.2012).

43 *The Moravian Covenant*, ss. 12–13.

44 *The Moravian Covenant*, ss. 10–11.

pek çok âdet ve uygulamalarla kutlanmaktadır.⁴⁵ Onlar, muhtaç insanlara yardım etmek için dünya üzerinde pek çok yerde engelli evleri de açmışlardır.⁴⁶

Moravyalılar için en yetkin otorite Tanrı'dır. Bununla beraber buldukları ülkedeki siyasi otoriteye itaat etmek, herkesle barış içerisinde olmak ve yetkili kişilere her konuda destek olmak önemlidir.⁴⁷ Onların ilke edindiği temel değerler, kilisenin Mesih'teki birliğini pekiştirmeyi, her durumda İsa-Mesih'in mesajını duyurmayı, herkese sevgi gösterip nefretten uzak durmayı ve herkese saygılı davranmayı gerektirmektedir.⁴⁸ Moravyalıların günümüze kadar ulaşabilmelerinin ve diğer evanjelik gruplar tarafından taklit edilmelerinin en önemli sebebinin bu ilkeler olduğu söylenilebilir.

Dünya Üzerinde Moravyalılar

Moravyalılar bir kilise olarak Dünya Kiliseler Birliği'nin (WCC) kurucu üye-rindedir. Günümüzde birçok yerde varlığını sürdürmekle beraber İngiltere, Tanzanya ve Amerika'da etkindirler. Çoğunluğu Afrika'da olmak üzere dünya üzerinde 700 bin Moravyalı Hıristiyan bulunduğu sanılmaktadır. Moravyalı-lar'ın sloganı "In essentials unity, in non-essentials liberty, in all things love (Asıl konularda birlik, asıl olmayanlarda özgürlük, her konuda sevgi)"dir. Moravyalılar'ın amblemi zafer bayrağı taşıyan ve İsa'yı sembolize eden kuzudur. Bu amblem üzerinde "Kuzumuz galip geldi, onu izleyelim" diye yazmaktadır.⁴⁹

Moravyalılar, dünya üzerinde Herrnhut modeline uygun yaklaşık 30 kasa-ba kurmuşlardır. Onlar, topluluklarının kutsallaşmasını sağlamayı, eğitim ku-rumları açmayı ve diğer topluluklara İsa-Mesih'in mesajını ulaştıracak misyo-ner yetiştirmeyi en temel hedefleri olarak belirlemişlerdir.⁵⁰

İngiltere'de Moravyalılar 1730'larda teşkilatlanmaya başlamıştır.⁵¹ James Hutton adlı Londra'da bir kitapçı Moravyalılar'ın ilk üyesi olmuştur. Hutton'un evinde toplantılar yapılmaya başlanmış ve bu kişiler İngiltere'de Evanjelik

45 Bk. Sawyer, *age*, ss. 31-34.

46 Sawyer, *age*, s. 38.

47 *The Moravian Covenant*, s. 14.

48 Bk. *The Moravian Covenant*, ss. 15-17.

49 Bk. Sawyer, *age*, ss. 74-75.

50 <http://www.moravian.org/ministries> (erişim: 09.04.2012).

51 http://www.moravian.org.uk/pages/moravian_frame1.html (erişim: 29.03.2012).

Uyanış ve Metodist hareketi etkilemişlerdir.⁵² Metodizm'in kurucusu John Wesley (1703–1791), 1736'da SPG (Society for the Propagation of the Gospel) misyoneri olarak Amerika'ya gitmeden önce bazı Moravyalılar ile görüşmüş ve onlardan kişisel dindarlık, iman ile aklanma, güven ve kurtuluş gibi konularda etkilenmiştir.⁵³ Wesley, 1738'de Londra'ya döndüğünde Moravyalı misyoner Peter Böhler (1712–1775) ile tanışmış ve bu görüşmede Luther'in görüşlerini tartışmışlardır. Wesley, Herrnhut'a giderek birkaç ay burada kalmış⁵⁴ ve Moravyalılar'ın sevgi şöleni, dua ile geçen gece ve grup toplantılarından etkilenmiştir. Bundan sonra Wesley, Birinci Büyük Uyanış'ın (First Great Awakening) temsilcilerinden Whitefield gibi açık hava konuşmaları yapmaya başlamış, tüm insanların günah yüzünden ruhsal ölüme mahkûm olduklarını, yalnız Kutsal Ruh'un yardımıyla yeniden doğduklarını ve İsa-Masih'in kanı sayesinde günahattan arındırılıp kurtulduklarını söylemiştir. Düşünceleri sebebiyle Wesley'in Anglikan Kilisesi'nde konuşması yasaklanmıştır.⁵⁵

İngiltere'deki Moravyalılar'ın sayılarının artması üzerine Herrnhut modeline uygun ilk kasaba olan Fulneck kurulmuştur.⁵⁶ İngiliz misyoner teşkilatlar⁵⁷ LMS (London Missionary Society) ve CMS (Church Missionary Society) Moravyalı misyonerlerden etkilenerek ortaya çıkmıştır.⁵⁸ İngiltere'de Moravyalılar günümüze kadar varlıklarını devam ettirmişlerdir.

Amerika'da Moravyalılar, 1735'den itibaren yayılmaya başlamıştır. İlk olarak kendi kasabalarını kurmuşlar ve özellikle Amerika'nın yerli halkına (kızılderililer) yönelmişlerdir. XVIII. yüzyılda Amerikan kolonilerinde ortaya çıkan Büyük Uyanış'ı etkileyen hareketlerden birisi Moravyalılar'dır. Çok kısa bir sürede Georgia, Bethlehem (Pennsylvania), New Jersey ve Maryland eyaletlerinde araziler alınmış ve buralara yerleşilmiştir. Örneğin Pennsylvania eyaletindeki günümüzde 75 bin nüfuslu Bethlehem kasabası Moravyalılar tarafından

---

52 Broadbent, *age*, s. 287.

53 Mustafa Bıyık, "Presbiteryenler ve Metodistler", *Yaşayan Dünya Dinleri*, DİB Yay., Ankara 2007, s. 189.

54 Rusten, *age*, s. 295; Broadbent, *age*, s. 301.

55 Barker, *age*, s. 181.

56 Broadbent, *age*, ss. 287-288.

57 İngiliz (Anglikan) misyoner teşkilatlar ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. (Çatalbaş, *Anglikan Kilisesi*, ss. 155–178).

58 J. C. S. Mason, *The Moravian Church and the Missionary Awakening in England*, The Boydell Press, Suffolk 2001, ss. 3–4.

kurulmuştur.⁵⁹ Aslında dünyanın her yerinde Herrnhut benzeri kasabalar kurulmuş ve İncil'in öğretilerinin yaşandığı topluluklar oluşturulmuştur.

Sonuç

Unitas Fratrum, Moravyalılar'ın temelini oluşturan bir gruptur. Onlar, İngiltere'de Wycliffe ile başlayan Bohemya'da Huss ile devam eden Avrupa'daki reform yanlısı grupların bakiyeleridirler.

Moravyalılar, İngiltere'de Anglikan Kilisesi'ne karşı John Wesley tarafından kurulan Metodizm inancını ve Amerika'daki Birinci Büyük Uyanış'ı etkilemişlerdir. Bu sayede onlar, evanjelik uyanış konusunda Hıristiyan dünya üzerinde kalıcı bir iz bırakmışlardır.

Moravyalı misyonerler, faaliyetleri ile diğer Protestan misyonerlere örnek olmanın yanı sıra birçok yerde misyonerlik çalışmalarını ilk olarak başlatmışlardır. Osmanlı topraklarına ilk gelen Protestan misyonerler de yine Moravyalılar olmuştur.

Moravyalılar, Protestanlığa hayat veren bir hareket olmuştur. Çünkü onlar, Luther'den önce Avrupa'nın değişik yerlerinde ortaya çıkan ve başarısız olan reform teşebbüslerini, ülkelerinde hayata geçirmiş ve varlığını günümüze kadar sürdürebilen başarılı evanjelik hareketlerden ilki olmuşlardır.

Kaynakça

- Barker, G., *O'nun İzinde Hıristiyanlık ve Laiklik Tarihi*, Zafer Matbaası, İstanbul 1985.
- Broadbent, Edmund H., *The Pilgrim Church*, Gospel Folio Press, Missouri 1999.
- Bıyık, Mustafa, "Presbiteryenler ve Metodistler", *Yaşayan Dünya Dinleri*, DİB Yay., Ankara 2007.
- Clouse, Robert G.-Richard V. Pierard-Edwin M. Yamauchi, *Two Kingdoms: The Church and Culture Through the Ages*, Moody Press, Chicago 1993.
- Çatalbaş, Resul, *Anglikan Kilisesi ve Günümüz İngiltere'sinde Yeri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2011.
- Dvornik, Francis, *Hıristiyan Genel Konsilleri ve II. Vatikan Konsili*, (çev.: Mehmet Aydın), Selçuk Üniversitesi Yay., Konya 1991.
- Güngör, Ali İsmail, *Hıristiyanlıkta Evanjelik Hareket*, Aziz Andaç Yay., Ankara 2005.
- Hutton, Joseph E., *A History of the Moravian Church*, Christian Classics Ethereal Library, Michigan 1909.
- Mason, J. C. S., *The Moravian Church and the Missionary Awakening in England*, The Boydell Press, Suffolk 2001.
- Rican, Rudolf, *The History of the Unity of Brethren*, (Translated C. D. Crews), Published by The Moravian Church in America, Bethlehem 1992.

59 <http://www.moravian.org/history/> (erişim: 03.03.2012).

- Rusten, E. Michael - Sharon O. Rusten, *The One Year Book of Christian History*, Tyndale House Publishers, Illinois 2003.
- Sawyer, Edwin A., *All About the Moravians*, Published by The Moravian Church in America, Bethlehem 1990.
- Shelley, Bruce L., *Church History in Plain Language*, Thomas Nelson Publishers, Nashville 1995.
- The Moravian Covenant for Christian Living*, Moravian Church in North America, Bethlehem 2001.
- Tucker, Ruth A., *From Jerusalem to Irian Jaya*, Academie Books, Michigan 1983.
- Tümer, Günay - Abdurrahman Küçük, *Dinler Tarihi*, Ocak Yay., 3. bs., Ankara 1997.
- Wilhelm, J., "Bohemian Brethren", *The Catholic Encyclopedia*, (edit.: Charles George Herbermann), Robert Appleton Company, Volume II, New York 1907-13.
- <http://www.moravian.org/history/> (erişim: 03.03.2012).
- <http://www.moravian.org/believe> (erişim: 05.04.2012).
- <http://www.moravian.org/ministries> (erişim: 09.04.2012).
- http://www.moravian.org.uk/pages/moravian_frame1.html (erişim: 29.03.2012).